

Божана Н. Рашковић²⁸

Снежана П. Перишић²⁹

Универзитет у Приштини – Косовској Митровици

Учитељски факултет у Призрену – Лепосавић

НАРОДНА МУЗИЧКА ТРАДИЦИЈА РАШКЕ ОБЛАСТИ У ФУНКЦИЈИ НАСТАВЕ МУЗИЧКЕ КУЛТУРЕ И СРПСКОГ ЈЕЗИКА У МЛАЂИМ РАЗРЕДИМА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Сажетак: У раду се разматра народна музичка традиција Рашке области са становишта наставе Музичке културе и Српског језика. Циљ је да се утврди могућност коришћења садржаја народне музичке традиције Рашке области у наставном процесу уз представљене примере народних песама које могу да послуже учитељима при упознавању ученика са певачком музичком традицијом овог поднебља и лепотом народне књижевности. Закључено је да примена наведених садржаја у настави доприноси упознавању и разумевању народног ставралаштва Рашке области као и њеном очувању.

Кључне речи: народна музичка традиција, настава, Музичка култура, Српски језик, Рашка област.

УВОД

Проучавањем и анализом садржаја програма млађих разреда основне школе запажамо да се у њима готово не појављују народне песме, игре уз песму, композиције намењене слушању или свирању, које приказују и упознају ученике са музичком фолклорном традицијом Рашке области (*Правилник о плану за први, други, трећи и четврти разред основног образовања и васпитања и наставном програму за трећи разред основног образовања и васпитања – Сл. гласник РС – Просветни гласник, бр. 1/2005, 15/2006, 2/2008, 2/2010, 7/2010, 3/2011 – др. Правилник, 7/2011 – др. Правилник, 1/2013, 11/2014, 11/2016, и 12/2018*). Увидом у емпиријска истраживања (Рашковић и Бошковић, 2019; Рашковић 2019), којима се утврђује заступљеност у настави и познавање народне музике наведене области од стране учитеља и ученика, закључено је да у наставном процесу учитељи веома ретко користе одговарајуће музичке

²⁸bozana.raskovic@pr.ac.rs

²⁹snezana.perisic@pr.ac.rs

садржаје, а самим тим познавање истих од стране ученика није на задовољавајућем нивоу. Закључак наводи да народне песме, игре, обичаје, обреде, инструменте и народну ношњу Рашке области треба понудити као наставно средство кроз које ће се остваривати методски поступци Музичке културе. Осим у настави Музичке културе, народна музика Рашке области може имати примену у реализацији наставе великог броја предмета млађег школског узраста кроз појам корелације садржаја. Вилотијевић и Вилотијевић (2008) истичу да корелација наставе означава повезивање суштинских елемената наставе у једну складну целину са циљем формирања јединственог погледа на свет. Наведено омогућава да у раду представимо примере песама Рашке области које могу имати примену у настави Музичке културе и Српског језика. Прикупљањем, анализом и одабиром народне музичке грађе Рашке области, која одговара дечјем узрасту и применљива је у настави, упознаћемо децу са музичким наслеђем, пробудити свест о великој вредности ове музичке грађе, развити потребу њеног очувања и неговања и развити љубав према њој.

НАРОДНО МУЗИЧКО СТВАРАЛАШТВО РАШКЕ ОБЛАСТИ У ЕТНОМУЗИКОЛОШКОЈ И МУЗИЧКО-ПЕДАГОШКОЈ ЛИТЕРАТУРИ

Рашка област, која припада југозападном делу Србије, није у довољној мери истражена са етномузиколошког становишта. Из наведеног указујемо да ће у раду бити представљена музичка традиција оних предела који су заступљени у етномузиколошкој и музичко-педагошкој литератури, а то су: Рашка, Нови Пазар, Сјеница, односно Пештерска висораван.

Народно музичко стваралаштво Рашке области је разматрано у радовима Миодрага Васиљевића (1953), Петра Вукосављевића и сар. (1984), Сулејмана Ћатовића (1985), Биљане Павловић (2004) и Божане Рашковић (2012). Анализом литературе која садржи музички фолклор овог поднебља запажен је различит приступ наведених аутора у сабирању и објављивању музичке грађе, као и то да је музичка грађа овог краја изузетно богата и разноврсна.

Заинтересован за народну музичку област у којој се формирала и обликовала српска култура, Миодраг Васиљевић је с посебним је жаром приступио истраживању Санџака. Сакупљена, класификована и анализирана грађа објављена је у зборнику под називом *Народне мелодије Санџака* (Васиљевић, 1953). У истраживању Санџака аутор представља народну музичку грађу кроз анализу тоналних основа, метричку анализу и анализу облика. У заглављу сваке од 400 записаних песама постоји назнака која означава њену функцију, али класификација песама у односу на њихову намену нигде није посебно назначена. Иако

сам аутор у предговору збирке указује на сеоско порекло свих забележених примера, развијена мелодика љубавних песама указује на велики утицај варошке вокалне традиције. Миодраг Васиљевић и сам то осећа, те претходну тврдњу донекле ублажава речима: „У санџачким песмама село има превагу у тексту, град у лепоти интерпретације мелодије” (Васиљевић 1953).

Петар Вукосављевић, Оливера Васић и Јасна Бјеладиновић у збирци *Народне мелодије, игре и ношње Пештерско-сјеничке висоравни* (Вукосављевић и сар. 1984) обједињују свој истраживачки рад, чиме приказују комплетнију слику фолклорних особености овог краја. Петар Вукосављевић у првој целини представља збирку народних мелодија Пештерско-сјеничке висоравни као грађу за даље проучавање музичког фолклора. Попевке су презентирани према амбитусу, а приказане су и три врсте извођења: једногласје, истогласје и двогласје. Оливера Васић у проучавању игара Пештерско-сјеничке висоравни тежиште свог истраживања базира на пореклу појединих игара, њиховом развоју, мењању и нестајању. Ауторка сматра да се на Пештерско-сјеничкој висоравни, захваљујући изолованости становништва (нарочито муслиманског), очувао један старији играчки слој који ће омогућити да се потпуније сагледа развој игара у Србији, не само у Висорани (Вукосављевић и сар. 1984: 311), док Јасна Бјеладиновић у раду представља карактеристике српске и муслиманске, женске и мушке народне ношње у другој половини XIX века до ослобођења 1912, затим у периоду од 1912. до Другог светског рата и од Другог светског рата до данас.

За градом вода студена (Ћатовић 1985) назив је збирке од осамнаест народних песама из Санџака, аранжираних за женски, мушки и мешовити, а капела (a cappella) хор. Аутор збирке Сулејман Ћатовић је све народне песме научио у своме завичају, и оденувши их у уметничко рухо, решио да их врати народу у коме су поникле овом збирком. Друга збирка истог аутора *Свака тица гн'јездо има* (Ћатовић 1989) на исти начин као у претходној збирци обрађује народне песме овог поднебља. Збирка је састављена од двогласних композиција за хор или групу, четворогласних композиција за женски хор и четворогласних композиција за мешовити хор.

Анализом збирке Биљане Павловић *Рашански мотиви* (2004), примећујемо другачији третман народног музичког материјала Рашке области. Фолклорна музичка баштина Рашке области је у овој збирци приказана кроз призму дидактичко-методичког рада у настави музичке културе у основној школи. Збирка је конципирана тако да понућени избор бројалица, песама и игара југозападног дела Србије користи наставницима музичке културе и олакша им рад на упознавању ученика с народним стваралаштвом.

У магистарском раду Божане Миловановић (Миловановић 2012), под називом *Музички фолклор Рашке области у функцији наставе у млађим разредима основне школе*, разматрају се могућности коришћења народног музичког стваралаштва Рашке области у настави музичке

културе, као и у реализацији програма свих предмета у којима се традицијски садржаји појављују. У предлогу је представљена збирка која садржи народне песме Рашке области и која може послужити учитељима при избору народне музичке грађе овог краја.

Избор народних песама из Рашког округа у настави Музичке културе и Српског језика у млађим разредима основне школе

Тонски низ већине песама претежно обухвата квартни и квинтни амбитус. Завршеци су углавном на другом ступњу као квинтне доминанте, што је уобичајено у народним песмама. Мелодије садрже једноставне ритмичке обрасце, најчешће у оквиру 2/4, 3/4 и 4/4 такта.

Текстови песама су тематски разноврсни. Говоре о обичајима, обредима, љубавним осећањима, патриотизму, чобанском животу, раду и уопште о догађајима из свакодневног живота. У текстовима је заступљена како екавица староседеоца, тако и јекавица црногорског и босанско-херцеговачког дијалекта.

Како се може уочити, тематско одређење песама из Рашког краја указује на разноликост народне лирике. Како Деретић (2011) указује, народна лирика означава тематску и стилску различитост која означава лепоту српске народне књижевности, док „нема ниједне области народног живота, ниједне радње, ниједног посла што се колективно обавља, а да није праћен песмом или да није изражен у песму” (Деретић 2011: 317). Наводе потврђују и наведена истраживања музичке падагошке литературе, што имплицира да се народно стваралаштво, у нашем раду Рашке области, може изучавати и на часовима Српског језика.

При избору примера који ће бити представљени пажња је усмерена на карактеристике народних песама, њихову васпитно-образовну вредност, музичке способности деце млађег школског узраста и програмске захтеве.

Овце пасла чобаница Јања

забележио
Миодраг Васиљевић

Ов - це па - сла чо - ба - ни - ца Ја - ња,
чо - - - ба - ни - ца Ја - ња,

Овце пасла чобаница Јања.
Овце пасла, крај горе стајала.
Сва се гора од лица сјајала.
Све од лица и зелена венца.

На просторима Рашког краја становништво се претежно бавило сточарством, тако да велики број песама зрачи пасторалном тематиком и припада групи чобанских песама. У песми је алегорично описана лепота чобанице Јање, док зелени венац наговештава да је девојка пред удајом.

Музичка култура

Песма одговара увођењу у наставу у **трећем разреду** кроз активност: *обрада песме по слуху*.

Поступни покрет мелодије у обиму терце могао би да одговара и ученицима првог и другог разреда само у другом, нижем тоналитету, док би овај пример у ге-молу одговарао способностима ученика трећег разреда и био у функцији развијања осећаја за ритам.

Српски језик

Песма као књижевноуметнички текст омогућава ученицима да с разумевањем читају и описују свој доживљај песме, док наведено дело може имати примену у тумачењу стихова, поређењу и препознавању стилских средстава у трећем разреду. У погледу наставе граматике, песма као лингвометодички текст може омогућити препознавање врста речи и њихових одређења, док се култура писаног и усменог изражавања поспешује кроз вежбе описивања.

Поранила Јагода на воду

♩ = 85 забележила Божана Миловановић

По-ра-ни, по-ра-ни-ла, по-ра-ни, по-ра-ни-ла, Ја - го - да на во - ду.

Поранила Јагода на воду.
За Јагодом, Радоје на коњу.
За Радојем, Јагодина мајка.
Стан' причекај Радоје на коњу.
Тамо ми је Јагода на воду.
Млада ми је, преварићеш ми је.

Музичка култура

Песма одговара увођењу у наставу у **млађим разредима** кроз активност: *обрада песме по слуху*.

Мелодија је, као и у већини песама из села у околини града Рашке, у амбитусу кварте, а ритам и поред пунктираних тонских трајања одговара способностима ученика, тако да је песма погодна за обраду у млађим разредима основне школе. У том узрасту поред развијања елементарних видова музичких способности (осећаја за ритам и мелодију, музичког памћења, овладавања гласовним могућностима), треба остварити и естетске елементе, па стога у овој песми посебну пажњу треба посветити чистоћи изговора текста – дикцији. У томе велику улогу има интерпретација наставника, тако да свако наставничково извођење песме при обради захтева и посебну спремност и ангажованост. Литерарни текст представиће начин живота и некадашње прилике у Рашком крају (Село Ковачи).

Српски језик

Како се у тексту песме уочава управни и неуправни говор, указујемо да песма погодује усвајању и примени правописних норми које се односе на наведену појаву. Песма може послужити као предлогачак за правописну вежбу, утврђивање усвојеног правила употребе управног и неуправног говора и модела које подразумевају.

Наша дода

забележио Миодраг Васиљевић

На - ша до - да Бо - га мо - ли, - Ој, до - до, ој, до - до - ле!

Наша дода Бога моли.
Да удари ситна киша.
Да ороси поља наша.
Поља наша и ливаде.
Наша дода преко села.
А облаци преко неба.
Додоа брже, облак брже.
Блага киша понајбрже.

У групу обредних песама спадају и додолске песме, које исказују веровање да певање оваквих песама може утицати на повољнија збивања у природи. У сушним данима група младих девојака, на челу са додолом окићеном различитим биљем и травама, обилазиле су куће по селима и певале додолске песме. Додолу, чији плес су пратиле додолске песме, домаћице би поливале водом, верујући да ће тај обред призвати кишу (Деретић 2011).

Музичка култура

Песма је погодна за увођење у наставу у **четвртном разреду** кроз активност *обрада песме по нотном тексту*.

Мелодија ове песме је мирна, без скокова, у обиму ce_1 - ef_1 једноставног ритма у такту 4/4 са завршетком на другом ступњу. Обрадом песме по нотном тексту утврдила би се четвороделна подела уз уочавање, доживљај и извођење осмине паузе.

Српски језик

Увођењем ученика у доживљавање, разумевање, анализирање и процењивање књижевних вредности допринело би се развијању љубави према народној књижевности и традицији, што је наставна обавеза у млађим разредима основне школе, са посебним акцентом на народно лирско стваралаштво у четвртном разреду.

Расла танка конопљица

записала Божана Миловановић

$\bullet = 80$

Ра - сла тан - ка ко - но пљи - ца тан - ка, тан - ка ој, не - ка, не - ка.

Расла танка конопљица,
танка, танка.
Расла танка конопљица,
ој, нека, нека.

Испод куће у ливади.
То не беше конопљица.
Но то беше девојчица.
Левом руком косе чешља.
А десном се Богу моли.
Дај ми Боже беле дворе.
И у двору лепо моме.

Музичка култура

Песма је погодна за увођење у наставу у **четвртном разреду** кроз активност *обрада песме по нотном тексту*.

Обим мелодије (тетрахорд до, ре, ми, фа), ритам (осмине и четвртине) и садржај текста песме одговара способностима деце млађег школског узраста. У функцији наставе ова песма би била погодна за обраду у четвртном разреду основне школе ради доживљаја и обраде приме и секунда волте. Након доживљаја песме ученицима треба указати и навести их да примете другачији мелодијско-ритмички завршетак при понављању стиха, а потом обрадити песму уз објашњење и упознавање с

новим појмом основа музичке писмености. Песма је погодна у савладавању мелодијско-ритмичких појава прописаних Програмом за четврти разред у функцији савладавања приме и секунда волте кроз извођење по нотном тексту.

Српски језик

Песма може имати функцију у тумачењу стихова, поређењу, препознавању стилских средстава у трећем разреду основне школе. Пгодна је при стицању знања о народном стваралаштву. У разговору о литерарном тексту ученици се могу упознати с посленичким песмама као врстом народних лирских песама, а ова песма представити као њихов пример у Рашком крају.

Ој, ливадо росна траво

♩ = 70 забележила Божана Миловановић

Ој, ли-ва - до рос-на тра - во кој по те - би чу-ва ста - до?

Ој, ливадо росна траво,
кој по теби чува стадо?
Чувала је девојчица
од шеснајес годиница.

Музичка култура

Песма одговара увођењу у наставу у **првом и другом разреду** кроз активност *обрада песме по слуху*.

Због мелодијско-ритмичког тока песме обради би се могло приступити у првом или другом разреду и допринело развоју музичких способности, а доживљај и извођење троделне мере у песми био би добра припрема при каснијој обради у четвртом разреду основне школе. У разговору о литерарном тексту ученике би упознали са чобанским песмама и начином живота и рада људи у коме је песма настала (Село Ковачи).

Песма одговара увођењу у наставу у **четвртом разреду** основне школе кроз активност *обрада песме по нотном тексту*.

Такт 3/4 у народним песмама Рашког краја не појављује се често, тако да је ова песма једна од малобројних у материјалу који је прикупљен, преко које ученици могу да увежбају певање по нотном тексту у троделу. Због једноставности мелодијски-ритмичке грађе, са обрадом ове песме по нотном тексту, ученици се могу сусрести одмах по обради троделне мере.

Српски језик

Песма *Ој, ливадо росна траво* представља погодан пример народне књижевности увођењу ученика у доживљавање, разумевање и анализирање народне поезије у другом разреду када је реч о настави књижевности, док је погодна и при обради реченица по значењу (упитна, обавештајна) када је у питању настава граматике, а у домену културе говора може бити подстицај за вежбе описивања, причања и вежбе рецитовања.

ЗАКЉУЧАК

Настава је сложен и одговоран процес који захтева осмишљено и пажљиво планирање и припремање. Планирање омогућава ефикаснији процес наставног рада и постизање бољих резултата, а састоји се од размишљања о предстојећим садржајима и предвиђања како се поступа у одређеним ситуацијама ради остваривања жељеног циља. Указано је да песме из Рашке области омогућавају корелацију између предмета на примеру наставе Српског језика. Музички фолклор, као саставни део човекове духовне културе, најбоље осликава културне особине једног народа и као такав може имати примену не само у настави музичке културе већ и у реализацији програма свих предмета у којима се традицијски садржаји појављују.

Традиционални садржаји обухваћени програмом Српског језика могу се занимљиво реализовати применом музичког фолклора у настави. У програмима је између осталог дат велики број народних песама (лирских и епских), које се, како је већ истакнуто, у народу не казују, већ чине јединство текста и мелодије па је и логично да у настави буду тако представљене. Нажалост, многим текстовима недостају мелодије, тако да се оне не могу представити у свом оригиналном облику, али се у настави могу користити оне песме које садрже оба елемента, и текст и мелодију, које ће на прави начин ученицима моћи да приближе културне особине, говорне карактеристике, начин живота, обичаје нашег народа. Увођење песама као мелопоетских целина може помоћи размевању и бољем емоционалном доживљавању и оних песама које су на неки начин окрњене, јер не садрже мелодију, а имају велику књижевну вредност и постоје у наставним програмима.

ЛИТЕРАТУРА

- Васиљевић, Миодраг. *Народне мелодије у Санџаку*. Београд: Српска академија наука, 1953.
- Вилотијевић, Младен, Вилотијевић, Нада. *Иновације у настави*. Врање: Учитељски факултет, 2008.

- Вукосављевић и сар. *Народне мелодије, игре и ношње Пештерско-сјеничке висоравни*. Београд: Радио Београд, 1984.
- Деретић, Јован. *Историја српске књижевности*. Београд: Sezam book, 2011.
- Миловановић, Божана. *Музички фолклор Рашке области у функцији наставе у млађим разредима основне школе*. Магистарска теза одбрањена на Учитељском факултету у Ужицу Универзитета у Крагујевцу, 2012.
- Павловић, Биљана. *Рашански мотиви*. Рашка: Центар за културу, образовање и информисање „Градац”, 2004.
- Рашковић, Божана, Бошковић, Краса. Заступљеност народног музичког стваралаштва Рашког краја у наставном процесу, Љиљана Пауновић и Слађана Видосављевић (ур.). Тематски зборник радова *Иновативни приступ васпитању и образовању: стање, дилеме, перспективе*. Лепосавић: Универзитет у Приштини – Косовској Митровици, Учитељски факултет у Призрену – Лепосавићу, 2019, 515–527.
- Рашковић, Божана (2019). Познавање народне музичке грађе Рашког краја ученика четвртог разреда основне школе. *Зборник радова Учитељског факултета у Призрену – Лепосавићу бр.13, (2017): 241–250*.
- Ћатовић, Сулејман. *За градом вода студена*. Београд: Општински савез интересне заједнице Сјеница и Савез аматера Србије, 1985.
- Ћатовић, Сулејман. *Свака тица гн’јездо има*. Сјеница: Самоуправна интересна заједница културе Сјеница, 1989.

FOLK MUSIC TRADITION OF THE RAŠKA AREA IN THE FUNCTION OF TEACHING MUSIC CULTURE AND SERBIAN LANGUAGE IN THE YOUNGER GRADES OF PRIMARY SCHOOL

Summary: *This paper discusses the folk music tradition of the Raška region from the point of view of teaching Music Culture and the Serbian language. The aim is to determine the possibility of using the content of folk music tradition of the Raška region in the teaching process with examples of folk songs that can serve teachers in introducing students to the singing music tradition of this region and the beauty of folk literature. It was concluded that the application of the mentioned contents in teaching contributes to the acquaintance and understanding of the folk art of the Raska region as well as its preservation.*

Key words: *folk music tradition, teaching, Music culture, Serbian language, Raška region*